

Tehdään enemmän vähemmällä

Kansalainen ja kansalaisyhteiskunta sosiaalipolitiikan voimavarana

BRIITTA KOSKIAHO

”Tehdään enemmän vähemmällä” kuuluu nykyisen brittihallinnon tunnuslauseisiin. Tarkoituksena on ollut vähentää julkinen hallinto minimiin ja korvata se kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten omalla panostuksella käyttäen apuna rohkaisupolitiikkaa. Tämä on lyhyesti ns. Big Society -ohjelman ydin. Kansalaisten hyvinvointiin voidaan vaikuttaa myös tekemällä asiat toisin. Niissä maissa, kuten Britanniassa, joissa suuri osa sosiaalipolitiikan käytännöstä kuljetetaan vuosittaisen julkisen budjetin kautta, suunta on ollut ensin kohti sosiaali- ja terveyspalvelujen näennäismarkkinointamista ja sitten kohti niiden kansalaisyhteiskunnallistamista. Ensin julkiset palvelut alettiin nähdä ennen kaikkea taloudellisina menoina ja toisessa vaiheessa palveluiden valinnan vapautta ja kansalaisten vastuuta alettiin kasvattaa – perusteluna kansalaisten päätöksentekovapauden lisääminen aiemman tasaveroisuuteen vetoavan jakopolitiikan sijasta. Taustana olivat koko ajan julkistalouden kriisiytymisen aiheuttamat menopaineet 1990-luvulta lähtien.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisen siirtyminen julkistalouden ulkopuolelle markkinayrityksille ja kansalaisyhteiskunnallisille toimijoille on kuitenkin epätasaista. Samaan aikaan voidaan olla hyvinvointivaltiollisissa käytänteissä ja kuuluttaa toisaalla kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden vastuuta. Näkyvä trendi on siirtää sosiaalista vastuuta julkiselta sektorilta takaisin kansalaisille. Näin kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden paikka, oikeudet, vastuut ja velvollisuudet ovat muuntumassa. Tässä kirjoituksessa seuraan kehitystä Britanniassa ja vertaan sitä Suomen tilanteeseen.

Kansalaisyhteiskunta ja kansalainen

Kansalaisyhteiskunta

1600–1800-lukujen eurooppalaiset filosofit (mm. Hobbes, Locke, Hegel ja Kant) askartelivat ahkerasti valtion ja kansalaisyhteiskunnan olemuksen kanssa. Kysyttiin, miten yhteiskunnalliset instituutiot muodostuvat: vallasta ja herruudesta vaiko sopimuksista. Suomessa hegeliläinen oikeusvaltioperinne johti korostamaan valtiokeskeisyyttä. Sopimuskulttuuria käytetään, kun työmarkkinasopimuksin hoidetaan myös sosiaaliturvakysymyksiä. Britanniassa korostetaan liberaalin valtion hengesä lockelaista sopimuskulttuuria ja kansalaisyhteiskunnan itsenäisyyttä suhteessa valtioon. Molemmissa kansalaisyhteiskunta mielletään valtion ja perheen välimaastossa toimivaksi kokonaisuudeksi, työelämän ulkopuoliseksi kansalaisten toiminnaksi. Kansalaiset nähdään aktiivisina, tahtovina ja toimivina. Valtion tehtävänä on ollut kummasakin suuntauksessa tukea moraalisesti ja rahallisesti kansalaisyhteiskunnallista toimintaa.

Britti Adam Smithin 1700-luvun lopun taloudellisen liberalismien opissa kansalaisyhteiskunnalla oli tärkeä sija. Kansalaisyhteiskunta eli *Great Society* joutui välttämättömyyden pakosta kustantamaan julkiset instituutiot, vaikka sille ei tästä niin paljon hyötyä koituisikaan. Tarvittaville julkisille instituutioilla Smith näki kaksi perustehtävää: edistää kaupankäyntiä tai kasvattaa ja kouluttaa ihmisiä. Instituutiot toimivat kansalaisyhteiskunnan aputehtävissä (Smith 2008/1776, 413–444). Tämä näkemys on vaikuttanut brittien myöhempiinkin poliittisiin käsityksiin valtiosta, kuten tämän hetken tilanteeseen.

Kansalaisen suhde kansalaisyhteiskuntaan

Kansalaisen määrittelyssä viitataan useasti Ranskan vallankumoukseen ja siinä esille nostettuihin kansalaisten vapauksiin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Aaro Harjun (2006) mukaan kansalainen voidaan määritellä statuksena, roolina ja spatioalisena ilmiönä. Statukseen liittyvät juuri nämä kansalaisvapaudet ja -oikeudet, rooliin mieliteen ilmaisun vapaus ja mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Spatioalisuus määrittää sen, että ihminen voi elää tietyssä yhteiskunnassa ihmisarvoista elämää. Ihminen kuuluu tiettyihin yhteisöihin, joissa hän voi ilmaista itseään ja toimia vapaasti. Kansalaisuudesta puhuttaessa tavoitteena on aktiivinen kansalainen eri tasoilla paikallisesta globaaliin (Harju 2011). Jo Hegelin ja Smithin ideaalina olivat aktiivisesti ja velvollisuudentuntoisesti toimivat kansalaiset kansalaisyhteiskunnassaan. Kansalainen on aktiivisesti toimiva ihminen suhteessa yhteiskuntaansa.

Kansalaisen velvollisuutta ja oikeutta osallistua yhteiskunnan muuttamiseen on alettu painottaa entistä enemmän (Stephansen & al. 2014). Edustuksellisen demokratian ulkopuolella vaikuttaminen on koettu merkitykselliseksi. Passiivinen osallistuminen esimerkiksi paikallishallinnon järjestämiin kuulemistilaisuuksiin ei välttämättä vielä johda varsinaiseen toimintaan. Kansalaisaktiivisuus jakautuu suoraan demokratiaan ja kansalaisosallistumiseen. Edellisessä halutaan tuoda esille vastaidea ja vastavoimaa suhteessa poliittisen päätöksenteon joillekin ideoille. Kansalaisosallistumisessa kansalainen ei ole julkisten palvelujen asiakkaan roolissa, ei vastaamassa asiakaskyselyihin, vaan osallistumisessa julkisten palvelujen suunnitteluun ja tuottamiseen, usein paikallistason projekteissa. Veronmaksajina kansalaiset ovat paikallisyhteisönsä osaomistajia. Muutokset fyysisessä, sosiaalisessa tai palveluympäristössä koskevat näitä omistajia henkilökohtaisesti (Hummel 2014).

Julkiset palvelut kiinnostavat kansalaisia toisaalta maksajina ja toisaalta palvelujen potentiaalisina käyttäjinä. Kansalaisten osallistuminen kanavoituu myös organisoituun vapaaehtoistoimintaan tai auttamaan suoraan oman perheen ulkopuolisia, kuten ystäviä tai naapureita. Omaishoitoa on Suomessa viime aikoina mediassa kutsuttu myös vapaaehtoistyöksi, mutta usein se on luonteeltaan pakkotyötä.

Järjestöt, yhdistykset, yhteiskunnalliset yritykset, osuustoiminnalliset yritykset ja keskinäiset yhtiöt ovat esimerkkejä kansalaisyhteiskunnallisista

organisaatioista. Monet tutkimukset ja arkikokemuksin osoittavat, että nuorten ihmisten kansalaisaktiivisuus ei enää suuntaudu kovin aktiivisesti perinteiseen järjestö- ja yhdistystoimintaan Euroopan eri maissa (Hummel 2014). Kiinnostutaan vähemmän pitkäaikaista sitoutumista vaativista toimintatavoista. Harju (2010) ennakoikin, että järjestötoiminta hajautuu ja eriytyy entisestään tulevaisuudessa. Julkinen hallinto, markkinayritykset ja kansalaisyhteiskunnalliset toimijat ovatkin jatkuvan liikkuvuuden alaisia niin toiminta-areenoi-neen, -tapoineen kuin -kohteineenkin. Näennäismarkkinoinnin tulo Eurooppaan 1980-luvulla on muuttanut vähitellen kansalaisten asemaa suhteessa sosiaali- ja terveyspalveluihin (Koskiahho 2008).

Näennäismarkkinoiden vaikutus kansalaisyhteiskuntaan

Hyvinvointivaltion kääntyminen näennäismarkkinoinnin yhteiskunnaksi on vaikuttanut ratkaisevasti kansalaisen ja kansalaisyhteiskunnan asemaan. Näennäismarkkinoinnissa julkinen hallinto määrää, miten markkinatoimijat toimivat palveluja tuottaessaan julkisen hallinnon maksettaviksi. Julkisen hallinnon siirtyminen yhteistoimintaan markkinayritysten kanssa (*retrenchment*) johtaa sosiaalipolitiikan järjestelmän rakennemuutokseen (*restructuring*) (van Kersbergen & Vis 2014; Kumlin & Stadelmann-Steffen 2014; Pierson 2013 & al.). Julkisen hallinnon sisällä tapahtuu kustannusten sopeuttamista (*containing the rising costs*), toimenpiteiden päivitystä (*updates ja recalibrations*) ja tukimuotojen vähentämistä tai uudelleenkohdentamista (*dismantling*).

Näennäismarkkinoinnin vaikutukset Suomessa ja Britanniassa

Suomessa kuten Britanniassakin markkinaperiaatteita on siirretty palvelujen sisäiseen tuottamiseen ja hallinnollista järjestelmää pyritty uudelleenorganisoimaan, Suomessa 5–15 vuotta Britanniaa jäljessä. Näennäismarkkinointi on vaikuttanut näissä maissa ratkaisevasti kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden ja julkisen hallinnon suhteisiin. Palveluja julkiselle hallinnolle tuottavat sosiaaliset järjestöt ovat joutuneet Suomessa jakamaan toimintansa kahtia, kansalaistoimintaan ja palvelutoimintaan. Palveluita tuotetaan yleishyödyllisissä yhteisöissä (ks. esim. Virén 2014, 9). Yhteiskunnalliset yritykset, jotka määritelmänsä mukaan

käyttävät voittonsa toiminnan kehittämiseen, ovat myös etsiytyneet toistensa seuraan ja liittoutuneet, jotta ne voivat pitää puoliaan tässä prosessissa.

Vastaavasti Britanniassa sosiaali- ja terveyspalveluita tuottavat yleishyödylliset yhteisöt, hyväntekeväisyysjärjestöt, joutuivat terästäytymään näennäismarkkinoinnin tullessa ja kilpaillen markkinatuottajien kanssa. Yleinen ilmiö on ollut pienten sekä markkinatoimijoiden että järjestö- ja yhteiskunnallinen yritystoimijoiden fuusioituminen suurtoimijoiden kanssa. Britanniassa yleishyödyllisten yhteisöjen liitot ovat perinteisesti olleet voimakkaita vaikuttajia yhteiskunnassa.

Kansalaisista on tullut palveluiden valitsijoita, asiakkaita ja kuluttajia. Britanniassa palvelun tarvisija saattoi tehdä valintaa palveluntarjoajien kesken käyttäen palveluseteliä jo 1990-luvulla, Suomessa paljon myöhemmin. 2000-luvun alusta Britanniassa siirryttiin henkilökohtaiseen budjetointiin, jossa palvelunsaaja voi sosiaalivastuun tyypistä rahaa vastaan itse harkita, miten täyttää palvelutarpeensa. Suomessa tätä esimerkkiä seurattiin joissakin kunnissa vajaan kymmenen vuotta myöhemmin. Brittiyhteiskunnassa käytetään kuitenkin esimerkiksi vanhuspalveluissa kelpoisuus-kriteerejä, eli palvelut eivät ole tarkoitettuja kenelle tahansa. Tietyn tulo- ja omaisuusrajan ylittämisen jälkeen kansalainen ei ole julkisten sosiaalipalveluiden piirissä, vaan hän joutuu itse rahoittamaan palvelunsa lukuun ottamatta ennakolta ehkäiseviä ja neuvontapalveluita. Jo keskituloiset ylittävät tämän rajan. Varojen puuttuessa siirrytään julkisten palveluiden piiriin sosiaalihuoltokansalaisena.

Esimerkkinä vammaisten oikeudet

Parhaiten kuluttajanvalintaideaa on Suomessa toteutettu vammaislainsäädännössä. Vammaisesta on tehty brittien käytännön mukaisesti myös avustajansa työnantaja. Britit suovat tämän oikeuden kuitenkin myös ikääntyneille. Tätä uudistusta Suomeen ei ole vielä saatu. Sen sijaan vammaislainsäädäntö on muutostyön alaisena ja vammaisjärjestöt pelkäävät uudistuksen rajoittavan vaikeavammaisten nykyisiä oikeuksia (Pihkala 2014). Vaikeavammaisuus halutaan häivyttää sanastosta (*recalibration*). Tällä on vaikutuksensa vammaisten oikeuksiin.

Vammaisten nykyinen itsemääräämisoikeus, mistä valintojen tekemisessä on myös kyse, onkin käytännössä tuottanut suomalaisissa kunnissa vaikeuksia. Virkamiesten näyttää paikoin olevan vaikea hyväksyä tätä lakiin perustuvaa itsemäärää-

misoikeutta. Aiempi byrokratian holhousmentali-teetti nostaa päätään. Kuntien taloudellisten voimavarojen viimeaikainen heikentyminen on houkuttanut virkamiehiä entisestäänkin astumaan valinnantekijän paikalle syrjäyttäen vammaisen valinnanvapauden oikeutta ja velvollisuutta. Valinnanvapauden mahdollisuus voi siis muuttua myös valinnan tekemisen pakoksi. Valinnanvapaudesta on siis palveluita tarvitseville iloa, vaivaa ja tuskaa riippuen käyttäjän voimavaroista ja kunnosta sekä siitä, miten kunta on omaksunut uuden ajattelun.

Brittikokemusten mukaan vammaisilla on enemmän henkisiä voimavaroja tehdä päätöksiä ja valita palvelunsa kuin apua tarvitsevilla ikääntyneillä. Vaikka Britanniassa kunnioitetaan liberaalismin hengessä valinnanvapautta sinänsä, on poliitikoilla julkisen talouden paineissa houkutus supistaa henkilökohtaisen budjetin suuruutta ja kiristää myös kelpoisuusrajoja, mikä lisää turvattuutta (Koskiahio 2014, 112–114).

Kansalaisyhteiskunnan organisaatioilta ja kansalaisilta itseltään vaaditaan palveluyhteiskunnassa huomattavasti enemmän aloitekykyä, tarmoa ja tietoa kuin ennen julkisten palveluiden näennäismarkkinoistamista. ”Asiakas johtaa prosessia”, totesi Helsingin kaupungin terveysaseman sairaanhoitaja. Käytännössä kuitenkin vanha byrokrattinen toimintakulttuuri asenteineen on törmäyskurssilla markkina-asenteiden ja käytänteiden kanssa.

Brittikäänne kohti kansalaisen ja kansalaisyhteiskunnan varsinaista vastuuttamista

Christopher Piersonin ja kumppaneiden (2013) toimittamassa hyvinvointivaltiota koskevassa kokoomateoksessa on valittu viisi suurta tulevaisuuden ideaa: Big Society, sosiaalinen investointi, talouden uudet hallintaideat, ilmaston muutoksen torjuminen ja perustulo. Näistä Big Society (Suuri Yhteiskunta) koskee kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisten uuden vastuuttamisen ja valtaistamisen ideaa.

Tavoitteet

Näennäismarkkinoistamisen vaiheen jälkeen Britanniassa tapahtui liberaali käänne kohti Adam Smithin perusoppeja, kun hallitusvallassa 1997–2010 ollut työväenpuolue Labour menetti hallitusvastuun ja konservatiivien ja liberaalidemokraattien hallitus astui valtaan. Hallitus julisti nyt

lähdeettävän toteuttamaan *kansalaisten todellista valtaa*. Jo Labour-puolueen hallituskaudella huomiota oli kiinnitetty paikalliseen asuinaluetoimintaan, vapaaehtoistyöhön ja kansalaisten yhteistoimintaan asuinyhteisötasolla päämääränä huolenpito asukkaista ja yhteisöstä. Uusi hallitus kritisoi Labourin hallituksen ”kolmannen tien” politiikkaa ja painotti kansalaisten ja kansalaisorganisaatioiden voimaannuttamista ja omaehtoista reagoimista niihin kiihokkeisiin, joita hallitus osoittaa yhteisöjen toiminnan parantamiseksi (Koski-aho 2014, 75–80).

Nykyinen hallitus ei harjoita Great Society -politiikkaa kuten Smith aikoinaan vaan Big Society politiikkaa. Jonkin asuinalueen kansalaisryhmillä tulee olla oikeus myös kilpailuttaa alueensa infrastruktuuriin liittyviä hankkeita, visioi hallitus. Se halusi päästä säätelemästä liikaa palveluja ja kansalaisia. Guy Daly (2012) toteaa, että brittihallitus luottaa rationaaliseen ihmiskäsitykseen. Valtion merkitys pienenee ja muun yhteiskunnan merkitys kasvaa. Hallituksen tehtävänä on rohkaista ja kannustaa kansalaisia ja kansalaisyhteiskunnallisia toimijoita. Kansalaiset osaavat itse kertoa, mitä he tarvitsevat. He osaavat organisoitua myös tuottamaan yhteisönsä tarvitsemia palveluita. Hallituksessa on oma ministerinsä kansalaisyhteiskunnallisen toimintapolitiikan toteuttamista varten: Parliamentary Secretary (Minister for Civil Society).

Sopimus kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden kanssa

Tultuaan valtaan hallitus solmikin puolen vuoden päästä joulukuussa 2010 *Compact*-sopimuksen kansalaisyhteiskunnallisten organisaatioiden kanssa. Tämän yhteisiin tavoitteisiin perustuvan kumppanuussopimuksen pääkohdat ovat seuraavat:

- 1) Kumppanuuden avulla päästään vahvaan, eriytyneeseen ja itsenäiseen kansalaisyhteiskuntaan.
- 2) Kumppanuus sisältää toimintapolitiikkoja, ohjelmia ja julkisia palveluita, jotka ovat tehokkaita ja läpinäkyviä.
- 3) Ohjelmien ja palveluiden tulee olla korkealatuista ja vastata niille asetettuihin toiveisiin.
- 4) Muutoksen tulee tapahtua siten, että ohjelmat ja palvelut on järjestetty selväpiirteisesti.
- 5) Pyrkimyksenä on tasaveroinen ja reilu yhteiskunta.

(Compact 2010)

Sopimuksessa kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan kansalaisyhteiskunnallisia toimijoita aina pienistä yhteisöryhmistä laajoihin kansainvälisiin organisaatioihin. Yhteistä näille kaikille ovat sosiaaliset tavoitteet ja pyrkimykset. Monilla ei ole suoraa yhteyttä julkiseen hallintoon. Ne kuitenkin arvostavat positiivista suhdetta julkiseen sektoriin sekä laajoja hyötyjä, joita hyvä kumppanuus voi tuoda kansalaisille ja yhteisöille. Näin Compact-sopimus rajaa *kumppanuuden* käytännölliseksi toiminnaksi, jossa kansalaisyhteiskunta ja julkinen sektori toimivat sosiaalisten tavoitteiden hyväksi.

Toiminta

Hallitus painottaa individualismin sijasta *yhteisöllisyyttä*, joka parhaiten tulee ilmi paikallisissa asuinyhteisöissä. Jonkin alueen asukkaat voivat ryhtyä toteuttamaan kehittämishankkeita, joita julkinen sektori aluksi tukee uusien rahastojärjestelyin. Rahoituksen saamisen tulee perustua kuitenkin edelleen hankekilpailuihin. Valta ja vastuu hankkeiden toteuttamisesta jäävät asuinalueen asukkaille. Jatkorahoitus jää aina hankkeesta vastaavan kansalaisryhmän vastuulle. Hallitus onkin yrittänyt houkutellessa hyväntekeväisyyttä esiin rahoittamaan jatkotoimintaa. Erityisesti on vedottu kansan karttuvaan käteen.

Hyväntekeväisyys ei kuitenkaan laajentunut 2010–2013 (The Big Society Audit 2013, 2013). Siitä ei siis ole ainakaan toistaiseksi uudeksi merkittäväksi rahoittajaksi. Arviotutkimuksen tulosten mukaan vapaaehtoisuus on kasvanut 2010-luvun alkuvuosina nuorten keskuudessa, mutta tämä on luonteeltaan toisenlaista kuin hallitus odottaa. Se on lyhytkestoista, vaihtelevaa ja hyvin intensiivistä, silloin kun kiinnostus on huipussaan, mutta häviää nopeasti mielenkiinnon siirtyessä uuteen aihepiiriin.

Hallinto kilpailuttaa edelleen veronmaksajien maksamat julkiset palvelut, kuten hoivakodit. Kilpailuttamiseen osallistuvat *järjestöt ovat joutuneet suurkonsernien alihankkijoiksi*. Järjestöjen imagon varjolla suuryritys saa kilpailussa ylimääräistä kunniaa ja houkuttavuutta, painottaahan hallituksen retoriikka kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden merkitystä. Näitä alihankkijoita ovat yhteiskunnalliset yritykset ja osuuskunnat sekä hallintoa pienennettäessä viroistaan lähtemään joutuneiden virkamiesten perustamat keskinäiset yhtiöt.

Kansalaisten vastuuttaminen yhtenä Big Society -idean kantavana voimana tarkoittaa hoivavastuun kasvamista entisestään. Sosiaalinen hoiva, erityi-

sesti ikääntyneiden hoiva, vaatii kuitenkin sitoutumista. Kelpoisuusrajat sysäivät vastuuta kansalaisille, omaisille, ystäville ja naapureille, kun julkiseen hoivaan ei pääse ja yksityinen hoiva taas ylittää palveluntarvitsijan maksukyvyyn. Valtion oma arviointielin NAO on laskenut kansalaisten suoraan kustantamien aikuisten hoivapalveluiden ja hoivan arvoa. Omaishoidon arvoksi onkin arvioitu vuodessa 55–97 miljardia punttaa, kun paikallishallinnon sosiaalisen hoivan kustannukset ovat 19,1 miljardia punttaa (Adult social care ..., 2014). Omaishoidon arvo on siis melkein kolminkertainen yhteiskunnan ylläpitämän laitos- ja kotihoiton kustannuksiin verrattuna. Tämän lisäksi kansalaiset maksavat veroja kustantaakseen julkiset menot.

Paikallishallinnossa annetaan tilaa asukkaille. *Vapaaehtoisia* kutsutaan paikallisiin poliisivoimiin pitämään huolta asuinalueestaan. *Osallistuvan demokratian* lisääminen kuuluu myös ohjelmaan, kun korostetaan kansalaisyhteiskunnan asemaa paikallistasolla. Osallistuvaa budjetointia käyttäen tietyn alueen asukkaat saavat itse päättää alueensa kehittämisestä rajallisen budjetin turvin (Communities in the ..., 2011). Budjetointi ei kuitenkaan ole vielä levinnyt laajalle, koska paikallishallintojen näyttää brittiyhteiskunnassakin olevan vaikea luovuttaa valtaansa muille kuin poliittisesti valituille edustajille. Vuoden 2011 uusi paikallislaki antaisi tähän kuitenkin mahdollisuuden.

Peruseriaatteiden kantavuus

”Suuren yhteiskunnan” idean taustalla onkin malli *itseorganisoiuvasta (paikallis)yhteiskunnasta* ja *kommunitaristista paternalismia* (Clarke 2014; Koskiaho 2014). Kommunitarismissa tukeudutaan yhteisöön, tässä paikallisiin kansalaisten yhteenliittymiin. Paternalismiksi voidaan tulkita hallituksen turvautuminen rohkaisevaan ja kansalaisyhteiskuntaa eteenpäin työntävään *nudge*-politiikkaan, jonka jäljet johtavat USA:han (Thaler & Sustein 2008). Vallankäyttöä pyritään ohjaamaan behavioralistisen taloustieteen opein eli rohkaisupolitiikan avulla. Rahoitusmahdollisuuksien tarjoamisen lisäksi valtio valmentaa Big Society -kouluttajia paikallistason toimintaan sekä ohjaa nuoria leiritoiminnan avulla käyttäytymään Big Society -arvojen mukaisesti. Big Society -nettisivustojen ja ajatuspajojen avulla pyritään kansalaisia ohjaamaan tietynlaiseen käyttäytymiseen ja omaksumaan ohjelman arvot. Tarkoitus ei kuitenkaan ole lisätä kansalaisten yleistä emansipaatiota vaan

pyssyttää kansalaiset toisaalta kotikulmillaan ja toisaalta rohkaista heitä ottamaan julkisia palveluita omille hartioilleen (Koskiaho 2014).

Pääministeri David Cameronin alkuperäiset neuvonantajat tulivat *Red Toryism*in kannattajista, joiden ihanne oli 1800-luvun pastoraalisten yhteisökuvauksien elämä (Blond 2009; 2010). Kuvauksista jätettiin pois teollistumista edeltävä maaseudun kurjistuminen ja teollistumisen alkuaikojen teolliset slummit. Oletuksena oli, että yhteisöllinen elämä luo hyvät puitteet elämiselle myös nyky-yhteiskunnassa, joka on suuntautunut liian paljon individualismiin. Kollektiivisuus ja kollektiiviset liikkeet eivät kuitenkaan sovi tähän idylliin. Tässä tehtiin eroa Labourin paikallisyhteisökäsitteeseen. Kuuluisin Red Toryisti on Phillip Blond, joka palveli aluksi myös pääministeri Cameronin esikunnassa. Jo lokakuussa 2012 Blond irtisanoutui Cameronin projektista, joka ei ollutkaan täyttänyt niitä idealistisia tavoitteita, joita Blond oli maalaillut sosiaalisen konservatismiin yhteiskuntakuvaksi (Blond 2012).

Parhaiten idea on omaksuttu keskiluokkaisissa piireissä. Keskituloiset ja sitä parempituloiset ryhmät ovat pystyneet käyttämään uudistusta hyväksi omalla asuinalueellaan, sen sijaan heikon toimeentulon asukkaiden alueilla ei ole riittänyt voimaa eikä innostusta tähän (Slay & Penny 2013). Uudet rahoitusmuodot eivät kohdistu enää vanhoihin toimintatapoihin. Niinpä monet vapaaehtoisjärjestöt ovat jääneet ilman julkisia avustuksiaan tai niitä on supistettu entisestään (*dismantling*). Järjestöjen rahoitusongelmat kasvavat (*recalibration*). Uudistuksen periaatteet ovatkin joutuneet kritiikin kohteiksi. Kysytään, onko kysymys aivan uudesta sosiaalipolitiikasta (*restructuring*) (Ishkanian & Szreter 2012). Vastustuksen takana ovat käytännön ongelmien lisäksi myös ideologiset perusteet ja poliittiset erimielisyydet suhteessa hallituksen politiikkaan.

Kansalaisten suoran vallankäytön lisääminen nähdään kuitenkin yleensä niin konservatiivi-, liberaali- kuin labour-piireissäkin välttämättömäksi ideaksi. Labour-puolue tunnustaa vallassa olevien puolueiden ja työväenpuolueiden ajavan samaa asiaa eli kansalaisyhteiskunnan kehittämistä paikallistasolla (Howarth & Kendall 2011). Labour haluaa kuitenkin irtisanoutua hallituksen ohjelmasta ja painottaa, että *kehityksen tulee tapahtua osallistuvaa demokratiaa painottaen, ei kiinnittäen päähuomiota vapaaehtoistoimintaan ja yhteisöihin*. Paikallista demokraattista päätöksentekoa tu-

lee laventaa. Molemmat tahot näkevät tärkeäksi osallistuvan budjetoinnin kehittämisen oman tavoitteensa välineenä. Labourin mukaan kansalaisten osallistaminen tulee kytkeä tasa-arvoon ja universalismiin.

Labour nimittää yhteiskuntaideansa ”Hyväksi Yhteiskunnaksi”, *Good Society*.¹ Tämäkin lähtee liikkeelle kansalaisten emansipaatiosta ja paikallistasosta mutta painottaa kuitenkin enemmän julkisen hallinnon osuutta ihmisten elämässä kuin Big Society (Koskiahho 2014, 65–75).

Seuraavat parlamenttivaalit ovat 2015. Hallitusvalta voi taas vaihtua Labour-puolueelle. Big Society vaatisi kuitenkin muutamaa vuotta pidemmän ajan, jotta nähtäisiin sen todelliset vaikutukset. Pääministeri Cameron valitteli jo virkakautensa alussa, että hänen ohjelmaansa ei ollut tarkoitettu jatkuvan taloudellisen kriisin oloihin. Tähän asti se on näyttäytynyt käytännössä enemmän julkisen hallinnon ja talouden supistusohjelmalta kuin uusien yhteiskuntaideoiden käytännön kehittämiseltä. Lisäksi näennäismarkkinoistuminen elää ja voi hyvin suurtuottajien huolehtiessa palvelumassoista.

Brittikokeilu osoittaa, että ulkoisen vastuun heikentäminen poliittisin keinoin kasaa kansalaisyhteiskunnalle moraalista vastuuta kansalaisten hyvinvoinnista. Käytännössä apua tarvitsevien lähipiiri, omaiset, naapurit ja ystävät joutuvat kantamaan konkreettisesti tämän vastuun. Edellytys on, että vastuuta tunteva ja siihen kykenevä lähipiiri on olemassa.

Suomi ja kansalaisyhteiskunnan vastuuttaminen

Myös Suomessa julkisen vallan katse on julkisten menojen ja erityisesti sosiaali- ja terveysten karsinnassa kääntynyt kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan vastuuttamisen suuntaan. Tilanne vuoden 2014 Suomessa muistuttaa monelta osin tilannetta Britanniassa vuoden 2010 alussa, jolloin tuleva pääministeri Cameron julisti uuden kansalaisten paikalliseen yhteisöllisyyteen perustuvan yhteiskuntakehityksen sanomaa. Suomessa vuoden 2014 poliittisessa keskustelussa vaaditaan suuria kymmenien tuhansien henkilöiden vähennyksiä virkamieskuntaan. Kunnallisia infrastruktuuripalveluja, kuten lähikouluja, kirjastoja ja henkilökohtaisia sosiaalipalveluja, vähenne-

tään tai lopetetaan. Vastuu siirtyy automaattisesti kansalaisyhteiskunnalle ja kansalaisille itselleen. Valtiolla ja kunnilla ei kuitenkaan ole brittiyhteiskunnan Compact-sopimuksen kaltaista yhteisymmärrystä kansalaisyhteiskunnan ja julkisen sektorin yhteistyösuhteista.

Kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden vastuuttaminen

Sosiaali- ja terveysministeriö on kuitenkin tuottanut kaksi raporttia sosiaalisten järjestöjen ja julkisen sektorin välisistä suhteista. Vuonna 2011 todettiin kaivattavan strategista suunnitelmaa näihin suhteisiin ja vuonna 2014 mietittiin kilpailuttamisen vaikutusta julkisen sektorin ostaessa palveluja järjestöiltä sekä järjestöjen tukemista (Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt sosiaali- ja terveysministeriön kumppaneina 2011; Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintaedellytysten kehittämistyöryhmän raportti 2014).

Järjestöbarometreissa tutkitaan järjestöjen ja kuntien toiminnallisten suhteiden tilaa. Kokonaiskuva on se, että kuntien edustajat ovat melko tyytyväisiä järjestöjen nykyiseen asemaan eivätkä halua muutoksia. Käytännössä järjestöt näyttävät virkamiehille tarpeeksi syrjässä olevina palveluja tuottavina pikku apulaisina, joille on tähän asti annettu suhteellisen vaatimattomia tukia ja joilta ostettu palveluita. Sen sijaan järjestöjen edustajat ovat välttämättömien suurten muutosten tekemisen kannalla. Järjestöbarometri 2012:n mukaan he haluavat jämäköittää yhteistyösuhteita kuntaan. He haluavat todellisia kumppanuussuhteita, jotka perustuvat samoihin arvopäämääriin ja keskinäiseen luottamukseen. He haluavat, että suhteet jäsennetään ohjelmallisesti ja luodaan kuntaan järjestöstrategia, jossa yhteistoiminnan velvollisuudet ja oikeudet tulevat esiin. Järjestöt haluavat pois kuntien palvelujen alihankkijuudesta ja avustajasemasta (Peltosalmi & al. 2012).

Näitä vaateita siivittävät palvelujen kilpailuttaminen ja kuntien heikenevä talous sekä kuntien avustustoiminnan heikentyminen. Järjestöbarometrissa 2013 todetaankin järjestöjen ja yhdistysten edustajien huolestuneisuus kilpailuttamisesta ja siihen tarvittavien taitojen vähyydestä (Eronen & al. 2013).

Samaan aikaan Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusta järjestöille muutetaan ja supistetaan. Kokonaistuloksena on järjestöjen taloudellisen ja toiminnallisen aseman muutos entistä huonompaan suuntaan. Järjestöjen ja yhdistysten tuotta-

¹ Ks. www.compassonline.org.uk.

mien sosiaalipalvelujen tuotos vuonna 2011 oli 15 prosenttia sosiaali- ja terveystalouden kokonaistuotoksesta (Lith 2013). Järjestöiltä ja yhdistyksiltä ostettujen erityispalveluiden rahoitus on vähenemässä tai lakkaamassa monin paikoin kokonaan. Vuoden 2014 aikana monet järjestöt ovat joutuneet tilanteeseen, jossa niiden palveluita ei enää tarvitakaan, vaikka itse palvelutarvitsijoiden määrät eivät ole muuttuneet. Kunnat ovat vetäneet pois ostojaan saattohoitokodeista, ensikodeista ja päihdehoidosta (Helsingin ensikoti on lähes tyhjiällä, 2014). On vaarana, että mitä erityisempi palvelu on, sitä todennäköisemmin se pyyhittään pois julkisten palvelujen rahoituslistalta. Kehitys on samankaltainen kuin brittien säästöpolitiikassakin. Oletetaan, että kansalaisyhteiskunnalliset toimijat saavat niihin rahoituksen hyväntekeväisyydestä. Palvelulaitokset pyritään keskittämään harvoiksi suuryksiköiksi, jolloin kehitys muistuttaa Britannian tapahtumia.

Järjestöt ovat nyt heränneet varojen hankinnan tehostamiseen myös Suomessa, kun julkiset rahoituslähteet ovat heikkenemässä. Tilalle suunnitellaan keräyksiä, testamenttilahjoituksia ja muita lahjoituksia. Tehostetaan mainostamisista ja järjestetään varainkeruukamppanjoita. Valtaosa järjestöistä ei saa toistaiseksi testamenttilahjoituksia. Kun julkinen sektori vastuuttaa kansalaisyhteiskunnallisia toimijoita vähentäen palveluostojaan ja antamaan tukia, entiset toimijat yrittävät jatkaa työtään sinnikkäästi. Jos nämä eivät pysty enisiin tehtäviinsä eivätkä kykene saamaan muualta puuttuvaa rahoitusta, palvelut lakkaavat ja samalla vähitellen niiden takana olevat kansalaisyhteiskunnalliset organisaatiot.

Tarvittaisiin selkeitä sopimuksia siitä, mikä on kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden asema yhteiskunnassa. Sosiaali- ja terveysministeriön linjauksessa suhteessa sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöihin (Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt ..., 2011) puhutaan osallistumisesta, kunnioittamisesta, yhteistyöstä, osaamisesta ja asiantuntemuksesta sekä siitä, että pitää saada selvät pelisäännöt auttamistyöhön, elinkeinotoimintaan ja edunvalvontaan. Talouden ja työnjaon pitää olla kunnossa sekä tehtävien tasapainossa.

Järjestöjen edellytyksenä *toimivaan kumppanuuteen* on, että niissä on vapaaehtoistoimintaa ja vertaistukea sekä asiantuntemusta palvelujen tuottamiseen. Käytännön tasolla järjestöjen edustajat toivovat, että yhteistyö olisi epämuodollista, se perustuisi yhteisymmärrykseen ja että siinä ke-

hitettäisiin uusia toimintatapoja. Nuoret toimijat kiinnittävät huomiota myös ristiriitoihin ja niiden välttämiseen ja ratkaisemiseen. He ovat varsin realistisia antaessaan ohjeita tällaisen yhteistyön ja -toiminnan käytännöille (esim. Förbom 2014).

Kansalaisten vastuuttaminen

Kansalaisten oikeuksia on muutettu teknisluonteisiin muutoksiin, kuten budjettierien muuttamisella. Brittiyhteiskunnassa on julkisesti sovitut kelpoisuusrajat sosiaalipalveluille. Suomessa taas oletetaan edelleen, että maksettuja veroja vastaan kaikilla kansalaisilla on oikeus saada sosiaalisen riskin sattuessa julkista turvaa kunnallisista palveluista. Käytännössä niitä ei riitä kaikille. Suomesakin varattomat jäävät lopuksi kunnan toimeentuloturvan varaan, jolloin tehdään jakoa Britannian tavoin heikosti toimeentuleviin ja muihin. Suomessa se ei kuitenkaan tapahdu ohjelmallisesti, ei kansaa hyvin valistaen muutoksesta eikä kelpoisuusrajoihin määrittäen.

Kansalaiset eivät ole varautuneet joutuvansa laajoin mitoin kompensoimaan julkisia palveluja. Omaishoito on esimerkki, jonka avulla joudutaan kompensoimaan puuttuvia julkisia palveluja.

Kuntatyönantajat arvioivat, että kunnissa työntekijää vähemmän kuin 2013. Selvityksestä ei käy ilmi, onko arvioissa mukana myös sote-uudistuksen mahdolliset vaikutukset (Säästötarve henkilöstömenoina ..., 2014). Omaishoitoa on alettu jo painottaa Britannian tavoin myös Suomessa, jossa laitoksia suljetaan ja erityisesti iäkkäitä hoidettavia kotiutetaan (Kansallinen omaishoidon kehittämissuunnitelma, 2014).

Kansaneläkelaitoksen tutkijoiden mukaan omaishoidolla säästetään vuodessa julkisia palveluja 20 000 euroa hoidettavaa kohden. Suomessa jo nyt 60 000 omaishoitajaa tekee sitovaa ja raskasta hoitotyötä puhumattakaan muusta kevyemmästä auttamisesta. Tutkijat arvioivat, että omaishoito säästää noin 2,8 miljardia euroa vuodessa (2011). Omaishoidon säästöt ylittävät julkishallinnon palvelukustannukset 0,6 miljardilla eurolla. Ikääntyvien palvelukustannukset ovat 2,2 miljardia euroa (Kehusmaa & al. 2013; Kehusmaa 2014). Britanniassa suhteellinen säästö on ainakin kolminkertainen, 55–97 miljardia puntaa, verrattuna paikallishallinnon sosiaalisen hoivan menoihin, 19,1 miljardiin puntaan (euron ollessa 20 % halvempi kuin punta).

Osallistuvan demokratian käytöllä, jota brittipolitiikassa suositaan ohjelmatasolla, voidaan lisätä kansalaisten ääntä. Samalla sidotaan kansalaiset suoraan päätöksentekoon. Suomessa osallistuvaa demokratiaa on kokeiltu eri kaupungeissa, ja se on myös valtakunnantason suosiossa. Valtiovarainministeriön osallistuvaa budjetointia koskevassa muistiossa suhtaudutaan tämän metodin kehittämiseen vielä varsin ehdollisesti (Osallistuva budjetointi 2013).

Tulevaisuus ja Suomi

Julkisen talouden tilanne muistuttaa Suomessa osuhteita brittiyhteiskunnassa vuonna 2010, jolloin siellä ryhdyttiin poliittisen ohjelman perusteella uuden lainsäädännön laatimiseen. Suomen kansalaisille ei kuitenkaan välttämättä ole selvinyt, minkälaiseen yhteiskuntaan poliitikot haluvat meitä johtaa ja minkälaisena voimavarana kansalaisia ja kansalaisyhteiskuntaa pidetään sosiaalisen kysymyksen ratkaisemisessa tulevaisuudessa.

Tällä hetkellä keskitytään kansalaisten vastuuttamiseen mutta ei valtaistamiseen. Varsinaista sisältöllistä ohjelmaa ei ole, joten keskitytään ositaisuutuksiin sekä suunnitellaan palvelujärjestelmään suurta rakennemuutosta, samalla kun muuhun sosiaaliturvaan rakennetaan tukien saa-

misen kiristystä. Hyvinvointivaltion päivittämisen, muuntamisen ja supistamisen lisäksi rakenteellinen uudistus, sote, näyttää keskittyvän vain toimintojen järjestäjien uudelleensijoitteluun hallinnon sisällä. Siihen ei ole sijoitettu kiinnostusta monitoimijuuden selvittämistä kohtaan. Tätä kuitenkin kansalaisyhteiskunnalliset organisaatiot välttämättä tarvitsisivat, jotta niiden asema selkiytyisi muutosten keskellä.

Hallinnollisilla järjestelyillä ei kuitenkaan pystytä antamaan sisältöllisiin kysymyksiin vastausta. Mikä on sosiaalinen kysymys huomenna? Miten tämä ratkaistaan, kun todennäköisesti maahanmuuttajat löytävät myös Suomen entistä useammin kotipaikakseen? Mikä on sosiaalisen kysymyksen suhde ilmasto- ja muihin ympäristöuhkiin? Miten ratkaistaan perustoimeentulo-ongelmat, kun hyvinvointivaltion perusedellytys, kaikki tekevät työtä ansaitakseen sosiaaliturvansa, ei enää toteudu kuin vain osan kohdalla? Pystytäänkö sosiaalista kysymystä kuljettamaan jatkossa Euroopan tasolla, jos EU ei enää pystykään toimimaan tehokkaasti?

Tarvittaisiin uutta yhteiskuntavisioita, jonka alle voitaisiin rakentaa uusia toimintoja. Hyvinvointivaltio toimi hyvin teollisen yhteiskunnan sosiaalisena visiona, mutta jälkiteollisessa maailmassa sen toiminta kangertelee, kun maailma ympärillä on tullut toisenlaiseksi kuin aikoinaan ajateltiin.

KIRJALLISUUS

- Adult social care in England: overview. NAO, 2014. <http://www.nao.org.uk> (luettu 15.10.2014)
- Blond, Phillip: David Cameron has lost his chance to re-define the Tories. *The Guardian*, 3.10.2012. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2012/oct/03/cameron-one-nation-u-turn-tory-tragedy> (luettu 15.10.2014)
- Blond, Phillip: *The Ownership State. Restoring excellence, innovation and ethos to the public services.* London: A ResPublica and NESTA Joint Publication, 2009. www.nesta.org.uk (luettu 1.12.2011)
- Blond, Phillip: *Red Tory. How Left and Right Have Broken Britain and How We Can Fit It.* London: Faber and Faber, 2010.
- Clarke, John & Coll, Kathleen & Dagnino, Evelina & Neveu, Catherine: *Disputing Citizenship.* Bristol: Policy Press, 2014.
- Communities in the driving seat: a study of Participatory Budgeting in England. London: Department for Communities and Local Government, 2011. www.communities.gov.uk (luettu 8.8.2012)
- Compact: Cabinet Office. London: White Hall, 2010.
- Daly, Guy: *Citizenship, Choice and Care.* University Derby, 2012. www.derby.ac.uk/daly (luettu 15.10.2014)
- Eronen, Anne & Hakkarainen, Tyyne & Londén, Pia & Peltosalmi, Juha & Särkelä, Riitta: *Järjestöbarometri 2013.* Helsinki: Soste, 2013.
- Förbom, Jussi (toim.): *Näe, koe, tee. Yhdistysten strategiaopas.* Kolmas lähde -hanke. Lahti: Aldus Oy, 2014.
- Harju, Aaro: *Finnish Civil Society.* Helsinki: KVS Foundation, 2006.
- Harju, Aaro: *Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta.* Helsinki: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, 2010.
- Harju, Aaro: *Käsite kansalainen – mitä se tarkoittaa?* 2011. <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2011/2209/kansalaiset.html> (luettu 15.10.2014)

- Helsingin ensikoti on lähes tyhjiillään. Artikkelit. Helsingin Sanomat 13.11.2014.
- Howarth, Georg & Kendall, Graham: A better big society how Labour can make the 'big society' its own. March 2011. www.progressonline.org.uk (luettu 15.10.2014)
- Hummel, Konrad: Bürgerbeteiligung als kritische Weichenstellung für die lokale Demokratie. *Forschungsjournal Soziale Bewegungen. PLUS Supplement zu Heft 1.* 2014.
- Ishkanian, Armine & Szreter, Simon: *The Big Society Debate: A New Agenda for Social Policy?* London: Edward Elgar Publishing, Inc., 2012
- Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma. Työryhmän loppuraportti. Raportteja ja muistioita 2014:2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.
- Kehusmaa, Sari & Autti-Rämö, Ilona & Rissanen, Pekka: Omaishoidon vaikutus ikääntyneiden hoidon menoihin. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2013):2, 138–151.
- Kehusmaa, Sari: Hoidon menoja hillitsemässä. Heikkokuntoisten kotona asuvien ikäihmistien palvelujen käyttö, omaishoito ja kuntoutus. Sosiaali- ja terveysalan tutkimuksia 131, 2014. Helsinki: Kele, 2014.
- Kersbergen, van Kees & Vis, Barbara: *Comparative Welfare State Politics. Development, Opportunities and Reform.* New York: Cambridge University Press, 2014.
- Koskiaho Briitta: Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa: Palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa. Tampere: Vastapaino, 2008.
- Koskiaho Briitta: Kumppanuuden sosiaalipolitiikkaa etsimässä. *Setlementtiliiton julkaisuja* 32. Tallinna: United Press Global, 2014.
- Kumlin, Staffan & Stadelmann-Steffen, Isabelle: *How Welfare States Shape the Democratic Public: Policy, Feedback, Participation, Voting and Attitudes.* Cheltenham: Edward Elgar, 2014.
- Lith, Pekka: Yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut. Raportti yksityisestä palvelutarjonnasta ja yritysten kasvusta sekä julkisista hankinnoista ja toiminnan kehittämisestä sosiaali- ja terveyspalveluissa. TEM raportteja 34/2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013.
- Osallistuva budjetointi: Kunta- ja aluehallinto-osasto. Muistio 3.9.2013. Valtiovarainministeriö, 2013. http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/Osallistuva_budjetointi.pdf (luettu 1.10.2014)
- Parliamentary Secretary (Minister for Civil Society). <https://www.gov.uk/government/ministers/parliamentary-secretary-minister-for-civil-society> (luettu 10.11.2014)
- Peltosalmi, Juha & Hakkarainen, Tyyne & Särkelä, Riitta & Eronen, Anne: *Järjestöbarometri* 2012. Helsinki: Soste, 2012.
- Pierson, Christopher & Castles, Francis G. & Naumann, Ingela K. (toim.): *The Welfare State Reader.* 3rd Edition. Cambridge: Polity Press, 2013.
- Pihkala, Marja: Vaikeimmin vammaisten palvelut pitää turvata. Vieraskynä. Helsingin Sanomat 10.11.2014.
- Slay, Julia & Penny, Joe: *Surviving austerity. Local voices and local action in England's poorest neighbourhoods.* London: NEF, 2013. <http://www.neweconomics.org> (luettu 1.10.2014)
- Smith, Adam: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.* Oxford: Oxford University Press, 2008 [1776].
- Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen toimintaedellytysten kehittämistyöryhmän raportti. Raportteja ja muistioita 2014:4. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.
- Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt sosiaali- ja terveysministeriön kumppaneina:
- Sosiaali- ja terveysministeriön järjestöpoliittiset linjat. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:05. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2011.
- Stephansen, Hilde C. & Lievrouw, Leah A. & Mahony, Nick: *When is citizen participation transformative?* 6.1.2014. <http://www.opendemocracy.net> (luettu 1.10.2014)
- Säästötarve henkilöstömennoissa jatkuu kuntasektorilla: Kuntatyönantajat 17.12. 2014. <http://www.kuntatyönantajat.fi/fi/ajankohtaista/tiedotteet/2014/Sivut/saastotarve-henkilostomennoissa.aspx>. (Luettu 17.12.2014)
- Thaler, Richard & Sustein, Cass: *Nudge.* New Haven: Yale University Press, 2008.
- The Big Society Audit 2013: Civil Exchange. December 2013. www.civilexchange.org.uk (luettu 2.2.2014)
- Virén, Matti: Yleishyödylliset yhteisöt Suomessa. Verot, lahjoitukset ja avustukset tutkimuksen kohteena. *Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan* 74. Helsinki: Hanken, 2014.

TIIVISTELMÄ

Briitta Koskiaho: Tehdään enemmän vähemmällä. Kansalainen ja kansalaisyhteiskunta sosiaalipolitiikan voimavarana.

Sosiaalipolitiikan vastuukysymyksessä on siirrytty askel kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden vastuuttamisen suuntaan. ”Tehdään enemmän vähemmällä” kuuluu nykyisen brittihallinnon tunnuslausaisiin. Tarkoituksena on ollut vähentää julkinen hallinto minimiin ja korvata se kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten omalla panostuksella käyttäen apuna rohkaisupolitiikkaa. Tämä on lyhyesti ns. Big Society -ohjelman ydin. Kansalaisten hyvinvointiin voidaan vaikuttaa myös tekemällä asiat toisin. Niissä maissa, kuten Britanniassa, joissa suuri osa sosiaalipolitiikankin käytännöstä kuljetetaan vuosittaisen julkisen budjetin kautta, suunta on ollut ensin kohti sosiaali- ja terveyspalvelujen näennäismarkkinoistamista ja sitten kohti niiden kansalaisyhteiskunnallistamista. Ensin julkiset palvelut alettiin nähdä ennen kaikkea taloudellisina menoina ja toisessa vaiheessa palveluiden valinnan vapautta ja kansalaisten vastuuta alettiin kasvattaa perusteluna kansalaisten päätöksentekovapauden lisääminen aiemman tasaveroisuuteen vetoavan jakopolitiikan sijasta. Taustana ovat julkistalouden kriisivaiheiden aiheuttamat menopaineet 1990-luvulta lähtien.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisen siirto julkistalouden ulkopuolisille markkinayrityksille ja kansalaisyhteiskunnallisille toimijoille on kuitenkin epätaisaista. Samaan aikaan voidaan olla hyvinvointivaltiollisissa käytänteissä ja kuuluttaa toisaalla kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden vastuuta. Tässä prosessissa kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden paikka, oikeudet, vastuut ja velvollisuudet ovat muuntumisprosessissa, jota artikkelissa seurataan Britanniassa ja verrataan tilannetta Suomeen.

Suomi on seurannut suuresti sitä, mitä budjettiperusteisessa sosiaalipolitiikassa Britanniassa on tehty. Kuitenkin lainsäädäntö on pääasiassa entinen, niinpä Suomessa ”pelataankin” tulkinnoilla ja budjettilinjausten kiristämällä, kun Britanniassa on turvauduttu yksityiskohtaiseen poliittiseen ohjelmaan. Siinä on todettu ainakin pyrittävän kansalaisten valtaistamiseen. Käytännössä tilanne ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen.

Toisin kuin Britanniassa Suomessa ei ole julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnallisten toimijoiden, kuten järjestöjen, kanssa solmittua kumppanuussopimusta. Kansalaisyhteiskunnalliset organisaatiot ovat toimineet julkisen hallinnon avustajina. Näennäismarkkinoinnissa niitä on tuotu palvelujen tuottajina lähemmäksi markkinatoimijoita. Markkinoilla on riskinsä. Myös nämä tuottajaorganisaatiot ovat joutuneet kokemaan palvelujen ostokatoa, julkisten avustusten vähenemistä kansalaistoiminnassaan ja epävarmuutta tulevaisuudesta Suomessa.

Hyvinvointivaltion päivittämisen, muuntamisen ja supistamisen lisäksi rakenteellinen uudistus, Sote, näyttää keskittyvän toimintojen järjestäjien uudelleensijoiteluun hallinnon sisällä. Siihen ei ole sisältynyt monitoimijuuden selvittämistä. Tätä kansalaisyhteiskunnalliset organisaatiot välttämättä tarvitsivat, jotta niiden asema selkiytyisi muutosten keskellä. Suomessa kaivataan uutta yhteiskuntavisiota, jonka alle voitaisiin rakentaa uusia toimintoja. Hyvinvointivaltio toimi hyvin teollisen yhteiskunnan sosiaalisena visiona, mutta jälkiteollisessa maailmassa sen toiminta kangertelee, kun maailma ympärillä on tullut toisenlaiseksi kuin aikoinaan ajateltiin.